Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2022 - Sayı / Issue: 56
Sayfa/Page: 11-27
e-ISSN: 2822 - 3136

Büyükada'daki Hafıza Mekânlarının Korunması ve Canlanması İçin Kültür Rotası Önerisi

Cultural Route Proposal for the Protection and Revival of Memory Places in Buyukada

Hicran Hanım HALAÇ*
Zeynep ÇOBAN**
Ebru Ulaş SARIAYDIN***

*Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Eskişehir/Türkiye.
Prof. Dr., Eskisehir Technical University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, Eskisehir/Turkey.
hhhalac@eskisehir.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8046-9914

**Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eskişehir/Türkiye.
Eskisehir Teknik University, Graduate Education Institute, Eskisehir/Turkey.
zeynepcoban@eskisehir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5500-6800

***Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eskişehir/Türkiye.
Eskisehir Teknik University, Graduate Education Institute , Eskisehir/Turkey.
ebruulas@eskisehir.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9156-4674

Makale Bilgisi | Article Information
Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
06/05/2022
Kabul Tarihi / Date Accepted:
22/06/2022
Yayın Tarihi / Date Published:
30/06/2022

Atıf: Halaç, H. H., Çoban, Z. ve Ulaş, E. (2022). Büyükada'daki hafıza mekanlarının korunması ve canlandırılması için kültür rotası önerisi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 56, 11-27

Citation: Halaç, H. H., Çoban, Z. ve Ulaş, E. (2022). Cultural route proposal for the protection and revial of memory places in Buyukada, Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute, 56, 11-27

Öz

İstanbul Adaları'nın yüz ölçümü bakımından en büyüğü olan Büyükada, tarihi, mimarisi ve kültürüyle İstanbul'un geri kalanından gerek fiziksel, gerekse sosyolojik olarak ayrılmış bir bağlama sahiptir. Büyükada'nın bu görece izole kalmış sosyolojik yapısı ve tarihinden izler taşıyan mekânları adanın siluetini etkilemiştir. Büyükada, Doğu Roma'dan günümüze kadar farklı mimari üslupları, kozmopolit yaşamı, biyolojik çeşitliği, adaya özgü gelenek ve görenekleri ile oldukça zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu zengin kültürel mirasa rağmen, Büyükada'nın sahip olduğu bu farklı bağlamlardaki veriler günümüzde potansiyeline ulaşamamaktadır. Adanın hafızasını ve kültürel mirasının farkındalığının artması önemsenmiştir. Bu sebeple bu çalışmada Büyükada'nın tarihi ve kültürel mirasının mekânsal karşılıkları, hafıza mekânları üzerinden ele alınmış ve mekânların deneyimlenmesini amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hafıza mekânlarını odağına alan bütüncül bir kültür rota önerisi geliştirilmiştir. Kültür rotasına dâhil edilecek hafıza mekânlarının tespiti için 224 adet yapı farklı kaynaklardan analiz edilerek listelenmiş, listelenen yapılar belirlenen kriterler üzerinden değerlendirilerek 75 tanesi rotaya dâhil edilmiştir. Kültür rota önerisi ile hafıza mekânlarının kentin ve kentlinin hafızasındaki yerlerinin farkındalığı üzerinde durulmuş ve sürdürülebilirliği amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hafıza mekânı, kent belleği, kültür rotası, kültürel miras.

Abstract

Büyükada, which is the largest of the Istanbul Islands in terms of surface area, has a context that is separated from the rest of Istanbul both physically and sociologically with its history, architecture, and culture. This relatively isolated sociological structure of Büyükada and its historical places have affected the silhouette of the island. Büyükada has a very rich cultural heritage with its different architectural styles, cosmopolitan life, biological diversity, and island-specific traditions and customs from the Eastern Romans to the present. Despite this rich cultural heritage, the data in these different contexts of Büyükada cannot reach its potential today. It is important to increase the awareness of the historical and cultural heritage of the island. For this reason, in this study, the spatial counterparts of the historical and cultural heritage of Büyükada are handled through memory spaces and it is aimed to experience the spaces. For this purpose, a holistic cultural route proposal has been developed that focuses on memory spaces. To determine the memory places to be included in the cultural route, 224 buildings were analyzed and listed from different sources, the listed buildings were evaluated over the determined criteria and 75 of them were included in the route. With the cultural route proposal, awareness of the places of memory in the memory of the city and the citizens is emphasized and its sustainability is aimed.

Keywords: Place of memory, urban memory, cultural route, cultural heritage.

Giriş

Mekân, toplumsal hafızanın yaşatıldığı ve korunduğu bir olgudur. Lefebvre, her toplumun içerdiği çeşitlilikler ile kendi mekanını ürettiğini dile getirmiştir (Lefebvre, 2014, s. 61). Kentin ve kentlinin hafızasından izler taşıyan mekânlar hafıza mekânları olarak ifade edilebilir. Nora, hafıza mekânlarının kalıntılar olduğunu söylerken, bu mekânların esas varlık sebeplerinin zamanı durdurmak ve unutma eyleminin gerçekleşmesini engellemek olduğunu ifade etmiştir (Nora, 2006, s. 32). Tarihi bir dokuda, kültürel mirasın ve belleğin korunması ve kentsel hafızanın sürdürülebilirliği için hafıza mekânları odak noktaları olarak görülebilir.

Akpınar'a göre Adalar pitoresk bir tabiat yapısına ve zengin tarih hatıralarına sahip, her adımda on beş asırlık bir tarihin izlerini taşıyan bir bölgedir (Akpınar, 2014, s. 15). İstanbul Adaları'nın Unesco Dünya Miras Listesine girmesi için gönüllü çalışmalar yürüten Dünya Mirası Adalar Girişimi, Adalar'ın kültürel ve doğal mirasının, yasal olarak koruma altında olmasına rağmen, Adalar'ın zengin kültürel mirasının kaybolma tehdidiyle karşı karşıya kaldığını belirtmiştir. Bütüncül bir koruma yaklaşımının olmaması, üretim yerine tüketim odaklı büyüme, ada turizminin doğru yönetilememesi ve kültürel hafızayı koruyacak teşviklerin olmaması bu tehdidin sebeplerinden birkaçı olarak gösterilmiştir (DMA, 2019, s. 17-19). Bu makalede hafıza mekânları, İstanbul Prens Adaları'nın en büyük yüz ölçümüne sahip olan; Doğu Roma ve Bizans'a kadar dayanan tarihi, özgün mimarisi, sosyokültürel yapısı ve kozmopolit yaşamı ile günümüze kadar ulaşmış Büyükada özelinde ele alınmıştır.

Büyükada, Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'un uydusu olarak 2000 yılı aşkın tarihi, dini ve siyasi olayları ile çok katmanlı kültürel bir dokuya sahiptir (Ayanoğlu ve Kahya, 2019, s. 87). Büyükada'nın kültürel, tarihi, ekolojik ve mimari açıdan özgün ve zengin değerlerinden izler taşıyan hafıza mekânları korunmalı ve sürdürülebilir koruma için çalışmalar yürütülmelidir. Aksoy, koruma olgusunu varlıkları mumyalaştırmak değil, kültürel miras değerlerini ortaya çıkarmak, araştırılmasına teşvik etmek, değerlerin arşivlenmesini ve erişime açarak yorumlanmasını sağlamak olarak tanımlamaktadır (Aksoy, 2017, s. 9). Bu bağlamda korunacak hafıza mekanlarını, kültürel miras değerleriyle düşünmek ve deneyimlemek önemli olmaktadır.

Büyükada'nın hafıza mekânları, kültürel rota kavramıyla beraber ele alınmıştır. Kültür rotası çalışmaları, bölgesel ölçekte bütüncül bir koruma yaklaşımı sunmaktadır (Çekül, 2015, s. 23). Kültürel mirasın rotalar ile kurgulanması kent kimliğinin ön plana çıkması adına önem taşımaktadır (Halaç ve Benzer, 2019, s. 28). Çalışma kapsamında, kentin kültürel ve doğal mirasını, kimliğini ve hafızasını korumak ve canlandırmak için kültür rotalarında hafıza mekânlarını odak noktası almak ve bu noktaları somut olmayan kültürel miras değerleriyle desteklemek amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, Adalar Müzesi Mimari Miras Veri Tabanı, 'Büyükada Şehir Plan Rehberi' kaynakları referans alınarak 224 adet yapı listelenmiş, listelenen yapılar puantaj yöntemiyle farklı kategorilerde ele alınarak hafıza mekânı olma potansiyelleri değerlendirilmiştir. Kategoriler, Büyükada'nın kent hafızasından izler taşıyacak ve kent hafızasını zenginleştirecek nitelikte belirlenmiştir. Değerlendirme sonrası tespit edilen 75 adet hafıza mekânı rotaya dâhil edilmiştir. Tespit edilen hafıza mekânları tek bir rota kurgusunda ele alınmıştır. Bütüncül bir rota önerisiyle bu mekânların canlandırılması ve farkındalığının artması amaçlanmıştır.

1. Hafıza Mekânı

İnce'ye göre kolektif bellek, birden çok insanın birbiriyle deneyimlediği, bir olayın belleklerde bıraktığı farklı izlerin bütünüdür (İnce, 2010, s. 11). Bir ulusun veya toplumun geçmişinde gerçekleşen bir olayın, bireylerin hafızasında bıraktığı izler, özneye göre farklılık gösterse de ortak bir kimlik oluşur. Bu kimliği oluşturan, kolektif belleğin imgesel hali ise mekânlardır. Halbwaches'a göre her türlü kolektif bellek, mekânsal bir çerçevede vuku bulur (Halbwaches, 2018, s. 174). Kentin belleğini, onu oluşturan mimari yapılar, sanat eserleri, açık alanlar gibi fiziksel çevre şekillendirir (Sevinç, 2019, s. 60). Bunun yanında kente ve kentliye ait somut olmayan kültürel miraslar, gelenekler ve festivaller de kentin kolektif belleğini besler. Kolektif belleğin imgeleştiği, yaşatıldığı ve korunduğu bu mekânlar ise hafıza mekânlarını oluşturmaktadır.

Hafıza mekânı kavramı ilk olarak Fransız tarihçi Pierre Nora tarafından literatüre kazandırılmıştır.

Nora'ya göre hafıza mekânları birçok boyuta sahip önemli buluşma noktalarıdır (Nora, 2006, s. 10). Bu buluşma noktaları; toplumun hafızasında yer etmiş, geçmişe ışık tutan, şehrin hikâyelerini, kültürünü ve travmalarını saklayan mekânlardır. Bir şehrin, bir sokağın, bir meydanın veya bir yapının sahip olduğu bu kolektif belleğin, korunması ve yaşatılması kentin kültürel ve doğal mirasının sürdürülebilirliği için önemli bir anahtar olmaktadır. Hafıza mekânları simgesel bir mekân üretimini ortaya koyarak, toplumsal hafızanın bu mekânın varlığını ve kimliğini sürdürmesi ile canlı kalmasını sağlamaktadır (Günaçan ve Erdoğan 2018, s. 38). Kentin tarihi ve kültürel hafızasından izler taşıyan mekânlar, kendi varlıklarını ve kimliklerini yaşatırken bulunduğu şehrin kültürel mirasını ve değerlerini geleceğe aktarmaktadır. Bu bağlamda hafıza mekânları, toplum hafızasını yaşatan, şehrin simgeleri haline gelmiş odak noktaları olmaktadır. Kent kimliğinin depolandığı, fiziksel ve duyumsal ve yerel kültürü ile o kültürün yaşandığı dönemi yansıtan hafıza mekânları, bütüncül bir koruma yaklaşımı sunan, kent kimliğini tanıtan ve canlandıran kültür rotası kavramının güçlü bir bileşenini oluşturmaktadır.

2. Kültür Rotası

Çekül Kültür Rotaları Planlama Rehberinde, kültür rotalarını; günümüzde yaratılmış veya tarihin belli bir döneminde kullanılmış, kültürel ve/veya doğal miras öğelerini taşıyan ve bu sayede önem kazanan; koruma, kırsal kalkınma ve turizmin geliştirilmesi gibi amaçlarla oluşturulan, yerel bölgesel veya ulusal ölçekli bir ulaşım koridoru şeklinde tanımlamıştır (Çekül, 2015, s. 12). Kültür rotaları, kültürel ve doğal mirasın tanıtılması, korunması ve ekonomik kalkınmasını bütüncül bir yaklaşımla ele alan bir sistemdir. Rota planlamasıyla, koruma bilinci ve farkındalığı yaratmak, özgün değerleri canlandırmak ve tanıtmak, kentin bütüncül olarak algılanmasını sağlamak, turizm faaliyetlerini doğru yöneterek kıyı şeritlerindeki ve tüketim merkezlerinde bölgesel baskıyı azaltmak amaçlanmaktadır (Çekül, 2014, s. 18). Kültür rotaları temasına, işlevine ve kapsamına göre farklı bileşenlere sahiptir. Çekül bu bileşenleri; tarihi kentler, kırsal yerleşimler, geleneksel yaşam, antik yerleşimler, tekil tarihi yapılar, doğal çevre ve yaban hayatı olarak sınıflandırmıştır (Çekül, 2015, s. 13). Kültür rotaları türleri, bölgesel ve kültürel kapsamlarına, amaç ve işlevlerine, sürelerine, yapısal konfigürasyonlarına ve doğal çevrelerine göre sınıflandırılmıştır (ICOMOS, 2008, s. 6).

Dünya ve Türkiye'deki kültür rota örnekleri, temaları, kapsamları ve işlevleri bağlamında değerlendirildiğinde tarihsellik açısından iki ayrı başlıkta ele alınır (Çekül, 2015, s. 16). Bunlardan ilki tarihin belli bir döneminde gerçekten kullanılmış, bir amacı olan rotalardır. İpek yolu, Baharat yolu, Evliya Çelebi yolu ve St. Paul yolu ilk gruba giren rotalardan bazılarıdır. Geçmişte kullanılmamış fakat günümüzde çeşitli amaçlarla planlanmış farklı temalar içeren rotalar ise ikinci grubu oluşturmaktadır (Çekül, 2015, s. 16). Bu gruptaki rotalar birçok farklı alt başlıkta değerlendirilebilir. Şarap rotası, gastronomi rotası, bisiklet rotası, trekking rotası, doğa ve kıyı rotası gibi tematik rotalar bu alt başlıklardan yalnızca bir kısmıdır. Bu rotalar ile kültürel ve doğal mirasın korunması ve farkındalığının arttırılması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında hafıza mekânlarını odak noktasına alarak doğal ve kültürel mirası bütüncül bir yaklaşımla korumayı, kentin ve kentlinin hafızasını yaşatmayı amaçlayan bir kültür rotası Büyükada'da kurgulanmıştır.

3. Büyükada

İstanbul'un güneyinde, Maltepe ve Kartal kıyılarının karşısında bulunan 9 takımadası, İstanbul Adaları olarak bilinmektedir. İstanbul Adaları, Hristiyanlığın kabulünden sonra manastırlarda yaşayan keşişlerin artması sebebiyle Bizans tarafından "Keşiş Adaları" ve "Prinkiponissos" olarak adlandırılırken, Doğu Roma döneminde "Prens Adaları" olarak Osmanlı döneminde ise "Ada-i Kebir" olarak adlandırılmıştır (Garipağaoğlu, 1997, s. 76). Adalar'ın ilk çağlardaki tarihiyle ilgili kesin bilgilere ulaşılamasa da, Bizans döneminde yapılan manastır ve kiliseler ile 8. yüzyıla dair bilgiler elde edilmiştir. Fakat 6. yüzyıl Bizans yazarlarından Sodranos, II. Jüsten'in Büyükada'nın kuzey limanının yakınlarında bir saray inşa ettiğini belirtmiştir (Akpınar, 2014, s. 33). Bu bilgi, ada yerleşim tarihinin 8. yüzyılın öncesinde başladığını düşündürmektedir. Dr. Akillas Millas, Aya Dimitri Kilisesi'nin bu bölgede, eski bir yapı kalıntısı üzerine inşa edildiğini adalılardan dinlediğini belirterek, ada tarihinin 6. yüzyıla dayandığı fikrini desteklemiştir (Akpınar, 2014, s. 33).

Adalar, İstanbul'un fethine kadar Bizans İmparatorluğu'nun sürgün yeri olurken Osmanlı döneminde, seyyahların ve gezginlerin ziyaret ettikleri yerler olmuştur (Okay, 1982, s. 15). Evliya Çelebi ve Eremyaa Çelebi Kömürcüyan 17. yüzyılda Adalar'ı gezmiş seyyahlardandır (Akpınar, 2014, s. 40). 19.

yüzyıl ortasında başlayan modernleşme hareketleriyle Adalar, İstanbul için sayfiye merkezi haline gelmiştir. 19. yüzyılda başlayan vapur seferleriyle Adalar, gayrimüslim burjuva sınıfının, Müslüman devlet insanlarının, Fransız ve İngilizler başta olmak üzere birçok Levanten'in ziyaret ettiği ve yaşadığı çok kültürlü bir yerleşim yeri olmuştur. Farklı dinlerden, kültürlerden ve dillerden gelen iş insanları, devlet erkânları ve sanatçılarının yanı sıra, esnafları, balıkçıları tarımla uğraşan ve ağırlıklı Rum olan vatandaşları ile kozmopolit bir yaşam ortaya çıkmıştır (DMA, 2019, s. 11-12).

Adalar, 615 hektar orman alanı, denizaltı ve yerüstü ekolojik çeşitliliği ile oldukça zengin bir dokuya sahiptir (DMA, 2019, s. 14). Bu biyoçeşitliliğin, çok katmanlı dokunun, çok kültürlü yaşamın en güçlü temsilcisi ise Büyükada olmuştur.

Büyükada'daki mimari üslup çeşitliliği de oldukça zengindir. Adalar, İstanbul'un modernite adına sunduğu yüksek nitelikli bir yer önermesidir (Yıldırım, 2020). Büyükada ise hem yaşayış biçimi ve kültürü ile hem de mimari eserleri ile modernizmin güçlü bir temsilcisi olmuştur. İstanbul'da yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerin aynası olan Büyükada, 19. yüzyıl eklektik üsluplarının çeşitlendiği bir yer olmuştur. Neo-Klasik, Neo-Gotik, Neo-Barok ve Art-Nouveau mimari üsluplarından izler taşıyan ahşap ve yığma konaklar adanın silüetini oluşturmuştur (Kahya ve Ayanoğlu, 2019, s. 89). Büyükada'da güçlü etkileri olan Art-Nouveau üslubü yenilik ve modernizmin habercisidir (Hilal ve Selvi, 2020, s. 58). Neo-klasik üslupta Sapuncakis Köşkü (Resim 1), Art-Nouveau üslüpta Mizzi Köşkü (Resim 2) ve modernist yaklaşımda Rıza Derviş Villası (Resim 3) örneklerden yalnızca bir kaçıdır.

Resim 1. Sapuncakis Köşkü[1]

Resim 2. Mizzi Köşkü[2]

Resim 3. Rıza Derviş Villası[3]

Büyükada'da farklı dönemlerde ve farklı bölgelerde yangınlar yapılar üzerinde büyük tahribatlara sebep olmuştur. 1980 yılında kundaklanmış olduğu söylenen Hotel de la Plage Büyükada'daki yangınların yapılar üzerinde bıraktığı hasara yalnızca bir örnektir (Millas, 2013, s. 53). Adalar'ın Kuzey Marmara Fay Hattı'ına olan yakınlığı sebebiyle depremler de Adalar için önemli bir tehlike oluşturmaktadır (Eyidoğan, 2019, s. 15). 1894 yılındaki İstanbul depreminin Adalar'ın yapı stoğuna verdiği zararlar resmi yazışmalardan ve gazete haberlerinden bilinmektedir (Adalar Müzesi, 2014, s. 72) Bunun yanında, bütüncül bir koruma planlamasının yapılamaması, turizmin doğru yönetilememesi, ahşap yapıların bakımsız kalması, modern yapılara kültürel miras değerinin verilmemesi, Büyükada mimari dokusunu zedeleyen sebeplerden bazılarıdır. Adanın tarihinden, adalının hafızasından izler taşıyan bu yapıların kaybolması, adanın kültürel belleğini de zedeleyecektir. Yalnızca somut bir karşılık bulmuş değerler değil; festivaller, kutlamalar ve gelenekler de bu mekânların kaybolmasıyla unutulmaya yüz tutacaktır. Bu bağlamda Büyükada'nın kültürel hafızasının sürekliliği sağlamak ve korunması için bir farkındalık yaratmak son derece önemli bir olgu haline gelmiştir.

4. Materyal ve Yöntem

Ada'nın mimarisinin, tarihinin ve sivil kültürünün son derece zengin olması, çok sayıda yapı ve mekân sunmaktadır. Tüm bu mekânların analiz edilerek, rotaya dâhil edilmesi sürecinde farklı yöntemler kullanılmış ve farklı kaynaklar esas alınarak sınırlandırmalar yapılmıştır. Büyükada'nın zengin yapı stoğu, Adalar Müzesi Mimari Miras Veri Tabanı ve Adalar Müzesi, Adalar Vakfı ve Adalar Belediyesi'nin iş birliği

[1] https://kulturenvanteri.com/yer/sabuncakis-kosku/#15.04/40.87027/29.13854 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).
[2] https://kulturenvanteri.com/yer/mizzi-kosku/#16/40.869942/29.121965 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).
[3] https://www.adalarmuzesi.org/cms/projeler/mimari-miras-veritabani?sobi2Task=sobi2Details&catid=2&sobi2Id=216 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

ile hazırlanan Büyükada Şehir Planı Şehir Rehberi esas kaynak kabul edilerek oluşturulmuştur. Çalışmada yerli ve yabancı kaynak olmak üzere, yayınlamış olan makaleler, akademik çalışmalar, planlama rehberleri, güncel internet araştırmaları, kitaplar, konuyla ilgili güncellenmiş web siteleri, yayınlar, yapılan benzer çalışmalardan yararlanılmıştır.

Büyükada Şehir Planı Şehir Rehberi ile oluşturulan listedeki yapılar, Semiha Akpınar'ın (2014) 'Bir Ada Öyküsü', Akillas Millas'ın (2013) 'Hala Hatırlıyorum', Hasan Kuruyazıcı'nın (2011) 'Adalar Binalar Mimarlar' ve Nigan Bayazıt'ın (2020) 'Büyükada'da Art-Nouveau Mimarlık Araştırmaları' kitaplarında detaylı olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında 224 adet yapı listelenmiş ve listelenen yapılar, diğer kaynaklarda bahsedilme durumları, eski ve güncel işlevleri, yapım yılları, adadaki konumları ve mimari özellikleri excel tablosunda derlenmiştir. Büyükada'daki bu yapıların hafıza mekânı olma durumunu tespit etmek için iki farklı tablo farklı kategoriler ile kurgulanmıştır. Yapılar iki aşamalı olarak değerlendirilmiş ve puanlandırılmıştır.

Listenen yapıların diğer kaynaklarda bahsedilme durumunun, yapının literatürdeki etki değerini ifade edeceği düşülmüş ve yapılar ilk aşamada bu kategoride puanlandırılmıştır (Tablo 1). Çalışma kapsamında ikisi esas olmak üzere 6 farklı kaynak belirlenmiş ve kaynaklar analiz edilerek yapıların kaç farklı kaynakta bahsinin geçtiği analiz edilmiştir. Tablonun sonunda her bir yapının 1'den 6'ya kadar olan etki değeri belirlenmiştir.

Tablo 1.

Çalışma kapsamında listelenen yapılar ve belirlenen kaynaklarda analiz edilme çalışması (2022)

Yapı	Mimari Miras	Şehir Planı-Şehir	Bir Ada Öyküsü	Hala Hatırlıyor	Adalar Binalar Mimarlar	Art Nouveau Mimarlık	Etki Değeri (1-
Splendid Palas Hotel	1	1	1	1	1	1	6
Troçki Evi	1	1	1	1	1		5
Mizzi Köşkü	1	1	1	1	1	1	6
Rum Yetimhanesi	1	1	1	1	1		5
Tarihi Vapur İskelesi	1	1	1	1	1		5
Aya Yorgi Manastırı ve Kilisesi	1	1	1	1	1		5
Agopyan Köşkü	1	1	1	1	1	1	6
Aya Dimitri Kilisesi	1	1	1	1	1		5
Santa Pacifico Latin Kilisesi	1	1	1	1	1		5
Anadolu Kulübü (Yat Kulubü)	1	1	1	1			4
Hacopulos Konağı	1	1	1	1			4
Con Paşa Köşkü	1	1	1	1	1		5
Seferoğlu-Azaryan Köşkü	1	1		1	1	1	5
Hristos Manastırı	1	1	1	1	1		5
Sabuncu Köşkü	1	1		1	1		4
Akasya Oteli (Hotel Calypso)	1	1	1	1	1		5
Dikmen Evi	1	1	1		1		4
İngiliz Jones'un Evi	1	1	1		1		4
Keresteciyan Yalı Köşkü	1	1	1			1	4
Abdülkadir Efendi Köşkü	1	1	1			1	4

Hamidiye Camii	1	1	1	1			4
Hesed Lee Avraam Sinagogu	1	1	1	1			4
Surp Asdvadzadzin Kilisesi	1	1	1	1			4
Castelli Evleri	1	1	1			1	4
Farra Köşkü	1	1	1		1		4
Sarı Köşk Lebbe Köşkü		1	1	1			3
Saydam Planet Otel	1	1	1			1	4
Saat Kulesi		1	1	1			3
İliasko Yalı Köşkü	1				1		2
Aya Nikola Manastırı ve Kilisesi	1	1	1	1			4
Kalvokoresis Konağı	1			1		1	3
Alalemciyan Köşkü	1	1		1			3
Reşat Nuri Güntekin Evi	1	1	1				3
Corpi Köşkü	1	1			1	1	4
Danioli Köşkü	1	1					2
Rizzo Köşkü	1	1				1	3
Taranto Evi	1		1			1	3
Panagia Meryem Ana Kilisesi	1	1	1	1			4
Danasi Evi	1	1			1	1	4
Şakir Paşa Köşkü	1	1	1				3
Blaque Bey Köşkü	1	1		1			3
Gümüşgerdan köşkü	1	1	1				3
Keresticiyan İkiz Evleri	1	1				1	3
Sümer Oteli	1	1	1				3
Fethi Okyar Evi	1	1			1		3
Burhaneddin Efendi Köşkü	1	1				1	3
Mazlum Bey Köşkü	1	1					2
Fresko Evi	1	1	1				3
Rıza Derviş Villası	1	1			1		3
Prenses Oteli	1	1	1				3
Ahmet Emin Yalman Evi		1					1
Arap İzzet Paşa Köşkü		1	1				2
Meziki Köşkü, Demircan Evi	1	1					2
Adamanditis Evi	1	1			1		3
Kazım Paşa Evi	1				1	1	3
Muratyan İkiz Evleri	1	1	1				3
Fabiato Köşkü	1	1					2
Lambridis Evi	1				1	1	3

Çavuşoğlu Köşkü I	1		1			2
Agasi Efendi Köşkü	1	1				2
Sofronios Köşkü	1	1				2
Yeoryiadis Köşkü	1	1				2
Tripo Köşkü	1	1		1		3
Kanzuk Beşevleri	1	1		1		3
İsmail Hakkı Bey Köşkü	1	1		1		3
Cemal Bey Evi I	1	1		1		3
Apostolaki Evi	1	1			1	3
Vatikan Büyükelçiliği Köşkü	1	1				2
Yuvanoğlu Köşkü	1	1			1	3
Arvanitis Evi	1	1			1	3
Kasım Şinasi Dersan Evi		1	1	1		3
Hamaratlar Evi		1		1		2
Sadıkoğlu Evi		1		1		2
Foskolo Mango Evleri	1		1			2
Peuçak Köşkü (Villa Rıfat)	1	1		1		3

Listelenen ve etki değerleri belirlenen yapılar, ikinci aşamada farklı kategorilerde değerlendirilmiştir. Bu aşamada yapıların puantaj sisteminde puanlandırılması için belirlenen 7 farklı kategoriden ilki tablo 1'den elde edilen etki değeri olmuştur. Diğer kategoriler ise, kültürel mirasın korunması, yaşatılması ve kent belleğinden izler taşıması bağlamında seçilmiştir. Etki değeri, ilk-en-tek olma, metruk olma, hikâyesi olma, önemli kişi, özgünlük değeri ve kültür sanat puantaj sistemi için yazarlar tarafından belirlenen kategoriler olmuştur.

Adadaki her bir yapı farklı bir dönemden izler taşırken, malzeme seçimleri, yapım teknikleri, yapım dönemleri ve işlev çeşitliği ile ilk, en ve tek olma özelliği taşımaktadır. Hased Lee Avraam Sinagogu (Resim 4) adanın tek sinagogu, Rum Yetimhanesi (Resim 5) Avrupa'nın en büyük 2. ahşap yapısı, Aya Yorgi Manastır ve Kilisesi (Resim 6) ise adanın en yüksek tepesinde en eski kilise olma özelliği taşımaktadır.

Resim 4. Hased Le Avram Sinagosu[4]

Resim 5. Rum Yetimhanesi[5]

Resim 6. Aya Yorgi Manastır ve Kilisesi[6]

Büyükada'daki bazı yapılar bakım ve onarımlarla, bazı yapılar rekonstrüksiyon geçirerek tekrar yaşatılmaya çalışılsa da bazı yapılar bakımsızlıktan yıkılmaya yüz tutmuş, âtıl bırakılmıştır. Bu yapıların

[4] https://www.adalarturizm.org/cms/tr/component/k2/item/33-buyukada-hesed-le-avram-sinagogu (Erişim Tarihi: 31.01.2022).
[5] https://www.adalaragidelim.com/buyukada-eski-rum-yetimhanesi/ (Erişim Tarihi: 31.01.2022).
[6] https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecekyer/aya-yorgi-rum-manastiri-yucetepe (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

sahip oldukları hafızanın yaşatılması ve farkındalığının sağlanarak öncelikli bir koruma yaklaşımı için teşvik olması ön görülmüş ve bu sebeple metruk olma kategorisi açılmıştır. Troçki Evi (Resim 7), Taş Mektep (Resim 8), Rizzo Köşkü (Resim 9) ve Rum Yetimhanesi bu kategoride puan almış yapılar arasındadır.

Resim 7. Troçki Evi[7]

Resim 8. Sofronios Köşkü/Taş Mektep[8]

Resim 9. Rizzo Köşkü[9]

Büyükada'nın tarihinde bahsedilen yangınlar ve depremlerin adalılarda ve yapılarda bıraktığı hasarlar, dönemin tarihi, siyasi ve sosyal değişimlerin izlerini taşıyan yapılar, ada kültürünün temsilcileri çiçek festivalleri, üzüm festivalleri, açık hava sinemalarının mekân bulduğu yerler veya yapılar, Büyükada'nın kent ve toplum kimliğini oluşturun olgulardır. Tüm bu olgular bir mekân çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kimi mekânın varlığıyla değerlenmiş kimi de varlığıyla mekânı değerli kılmıştır. Adanın hafıza mekânları da bu hikâyeler ile var olmuştur. Adanın tarihi ve kültüründeki bu hikâyelerin yapılar özelinde tespiti için bir olaya tanıklık etme, hikâyesi olma kategorisi açılmış ve değerlendirmenin güçlü yönü olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple yazarlar tarafından diğer kategorilere göre farklı ve yüksek bir puanla değerlendirilmiştir. Yapılar, bu kategoride değerlendirilirken öncelikle "Bir Ada Öyküsü" (Akpınar, 2014) ve "Hala Hatırlıyorum" (Millas, 2013) kitaplarında hikâyesi anlatılan yapılar puanlandırılmıştır. Sonrasında, Kültür Envanteri, Adalar Turizmi, Turan Akıncı web siteleri ve Mimari Miras Veri Tabanı analiz edilerek, mekânların hikâyelerine ulaşılmıştır.

Geçmişte sayfiye merkezi olan Büyükada, her dönem sahip olduğu modern hayat, kültürel ve ekolojik çeşitlilik ile yazarların, ressamların, şairlerin, devlet erkanlarının, müzisyenlerin, sporcuların İstanbul'da yaşamayı tercih ettikleri bir yer haline gelmiştir. Sanatçıların, devlet erkanlarının yaşadıkları, anı biriktirdikleri, eserlerini ürettikleri, önemli kararların alındığı bu mekânlar da adanın hafızasında olan korunması ve yaşatılması gereken değerler arasında görülmüştür. Ek olarak bu yapıların mimarları ve kalfaların da yapı üzerinde bir hafıza oluşturacağı düşünüldüğü için, "Adalar Binalar Mimarlar" (Kuruyazıcı, 2011) kitabı analiz edilerek değerlendirme yapılmıştır.

Büyükada'daki mimari üslup çeşitliği ile birçok farklı dönemden özgün eserlere ev sahipliği yapmıştır. Belirli bir mimari üslubun temsilcisi olan, yapım tekniği, malzeme seçimi, bezemesi, mimari elemanları ile o üslubun izlerini taşıyan özgün mimari yapılar bu kapsamda değerlendirilmiştir. Özgün değerini koruyan her bir yapının, mimari üslup değerlerini yaşatarak geleceğe aktarmak aynı zamanda adanın kimliğinin oluşturulmasına katkı sunmaktır. Gerek Art Nouveau üslubünün, gerek eklektik tarzın gerek modernist yaklaşımdan izler taşıyan yapılarda bu kategoride değerlendirip puanlanmıştır.

Büyükada'daki açık hava sinemaları önemli bir miras olmanın dışında önemli birer hafıza mekânı sunmaktadır. Geçmişte veya günümüzde kültürel, sanatsal faaliyetleri ev sahipliği yapmış meydan ve yapılar, bir başka faaliyete tekrar ev sahipliği yapmasıyla canlanabilir, farkındalığı artabilir. Tıpkı İstanbul Bienali'nde kullanılan, İskele Meydanı, Mizzi Köşkü, Taş Mektep gibi yapıların yerel halk ve turistler tarafından ziyaret edilip, farkındalığının ortaya konması gibi bir yapının kültür ve sanat faaliyetlerine ev sahipliği yapması o mekânın hafızasına yeni dinamikler eklemiş olacaktır. Bu bağlamda yapılar bu kategoride de değerlendirip puanlanmıştır.

[7] https://www.adalaragidelim.com/lev-trocki-kosku-ve-buyukadadaki-surgun-yasami/ (Erişim Tarihi: 31.01.2022).
[8] https://www.adalarmuzesi.org/cms/projeler/mimari-miras-veritabani?sobi2Task=sobi2Details&catid=2&sobi2Id=366 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).
[9] https://www.adalarmuzesi.org/cms/projeler/mimari-miras-veritabani?sobi2Task=sobi2Details&catid=5&sobi2Id=229 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

Tablo 2'de yapılar bahsedilen 6 farklı kategoriden ve etki değerinden aldığı puanlar çerçevesinde değerlendirilmiş ve toplam puanları elde edilmiştir. Etki değeri ve hikâyesi olma kategorileri dışındaki kategoriler birer puanla değerlendirilirken, etki değeri 1 ile 6 arasında, hikâyesi olma ise 2 puan ile değerlendirilmiştir. Yapılar bu değerlendirme sonunda 4 ile 12 arasında puanlar almıştır. Puantaj sistemiyle değerlendirilen yapıların aldıkları toplam puanlar, belirlenen yapı stoğu sayısına bölünerek puantaj sisteminin ortalaması 3 çıkmış ve çalışma kapsamında 4 ve üstü puan alan yapılar derecelendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda 4 puan alan yapılar 4. dereceden, 5 puan alan yapılar 3. dereceden, 6 ve 7 puan alan yapılar 2. dereceden, 8 ve üstü puan alan yapılar da 1. dereceden hafıza mekânları olarak adlandırılmıştır. Plaj Oteli (Hotel de la plage), Kadınlar Manastırı, Aya Yani Kilisesi, Kangelaris evi listede olmasına rağmen günümüzde mevcut olmadıkları için rotaya dâhil edilememiştir.

Tablo 2.

Büyükada çalışma kapsamında rotaya dahil edilecek hafıza mekanlarının değerlendirme ve puantaj çalışması (2022)

Yapılar	Etki Değeri (1-6)	İlk En Tek Olma (1)	Metruk Olma (1)	Hikâyesi Olma (1)	Önemli Kişi (1)	Özgünlük Değer (1)	Kültür ve Sanat (1)	Toplam Puantaj
Splendid Palas Hotel	6	1		2	1	1	1	12
Troçki Evi	5		1	2	1	1	1	11
Mizzi Köşkü	6			2	1	1	1	11
Rum Yetimhanesi	5	1	1	2	1	1		11
Tarihi Vapur İskelesi	5			2	1	1	1	10
Aya Yorgi Manastırı ve Kilisesi	5	1		2	1	1		10
Agopyan Köşkü	6			2	1	1		10
Aya Dimitri Kilisesi	5			2	1	1		9
Santa Pacifico Latin Kilisesi	5			2	1	1		9
Anadolu Kulübü (Yat Kulubü)	4			2	1	1	1	9
Hacopulos Konağı	4			2	1	1	1	9
Con Paşa Köşkü	5			2	1	1		9
Seferoğlu-Azaryan Köşkü	5			2	1	1		9
Hristos Manastırı	5			2	1			8
Sapuncakis Konağı (Sabuncu Köşkü)	4			2	1	1		8
Akasya Oteli (Hotel Calypso)	5			2	1			8
Dikmen Evi	4			2	1	1		8
İngiliz Jones'un Evi	4			2	1	1		8
Keresteciyan Yalı Köşkü	4	1		2		1		8
Abdülkadir Efendi Köşkü	4			2	1	1		8
Hamidiye Camii	4			2		1		7
Hesed Lee Avraam Sinagogu	4	1		2				7
Surp Asdvadzadzin Kilisesi	4	1		2				7
Castelli Evleri	4			2		1		7
Farra Köşkü	4			2		1		7

Sarı Köşk Lebbe Köşkü	3	1		2			1	7
Saydam Planet Otel	4			2		1		7
Saat Kulesi	3			2		1		6
İliasko Yalı Köşkü	2			2	1	1		6
Aya Nikola Manastırı ve Kilisesi	4			2				6
Kalvokoresis Konağı	3			2		1		6
Alalemciyan Köşkü	3			2			1	6
Reşat Nuri Güntekin Evi	3			2	1			6
Corpi Köşkü	4				1	1		6
Danioli Köşkü	2			2	1	1		6
Rizzo Köşkü	3		1			1	1	6
Taranto Evi	3			2		1		6
Panagia Meryem Ana Kilisesi	4			2				6
Danasi Evi	4				1	1		6
Şakir Paşa Köşkü	3			2	1			6
Blaque Bey Köşkü	3			2			1	6
Gümüşgerdan köşkü	3			2		1		6
Keresticiyan İkiz Evleri	3				1	1		5
Sümer Oteli	3			2				5
Fethi Okyar Evi	3				1	1		5
Burhaneddin Efendi Köşkü	3				1	1		5
Mazlum Bey Köşkü	2			2	1			5
Fresko Evi	3			2				5
Rıza Derviş Villası	3				1	1		5
Prenses Oteli	3			2				5
Ahmet Emin Yalman Evi	1			2	1		1	5
Arap İzzet Paşa Köşkü	2			2	1			5
Meziki Köşkü, Demircan Evi	2			2		1		5
Adamanditis Evi	3	1			1			5
Kazım Paşa Evi	3				1	1		5
Muratyan İkiz Evleri	3			2				5
Fabiato Köşkü	2			2			1	5
Lambridis Evi	3				1	1		5
Çavuşoğlu Köşkü I	2			2		1		5
Agasi Efendi Köşkü	2				1		1	4
Sofronios Köşkü	2		1				1	4
Yeoryiadis Köşkü	2			2				4
Tripo Köşkü	3				1			4

Kanzuk Beşevleri	3		1		4
İsmail Hakkı Bey Köşkü	3		1		4
Cemal Bey Evi I	3		1		4
Apostolaki Evi	3			1	4
Vatikan Büyükelçiliği Köşkü	2	2			4
Yuvanoğlu Köşkü	3			1	4
Arvanitis Evi	3			1	4
Kasım Şinasi Dersan Evi	3		1		4
Hamaratlar Evi	2		1	1	4
Sadıkoğlu Evi	2		1	1	4
Foskolo Mango Evleri	2	2			4
Peuçak Köşkü (Villa Rıfat)	3		1		4

Büyükada'daki buluşma, üretme mekânları olan meydanlar, plajlar ve tabiat alanları; kentlinin hafızasında önemli bir yer tutan mezarlıklar değerlendirme kapsamının dışında tutulmuş rotaya direkt dâhil edilmiştir. Aya Nikola Bölgesinde eski bir hangar yapısının restorasyon ile müzeye dönüştürülen Adalar Müzesi, tüm bu değerlerin ve hafızaların arşivi olarak görüldüğü için değerlendirilmeye alınmadan rotaya dahil edilmiş kent bellek noktası kabul edilmiştir.

5. Bulgular

Derecelendirilen hafıza mekânları Büyükada küçük tur yolu üzerinde ifade edilmiştir (Şekil 1). Hafıza mekânlarını yaşatacak kültür rotası önerisinde ise 1. ve 2. dereceden hafıza mekânları, kültür rotasının odak noktaları olarak belirlenmiştir. Rotanın tasarısı ve önerileri bu mekânlar çerçevesinde şekillendirilmiştir. Belirlenen kategoriler kapsamında derecelendirilen hafıza mekânlarının kültür rotasına dâhil edilmesinde, yapıların dereceleri göz önünde bulundurulmuştur. Harita üzerinde 1. ve 2. dereceden hafıza mekânları odak noktaları olarak; adalıların, gelen ziyaretçilerle karşılaştığı İskele Meydanı'ndan Saat Kulesi'ne uzanan meydan ile eskiden faytonların dinlendikleri, Aya Yorgi Tepesi için yol ayrımı olan Lunapark Meydanı karşılaşma noktası olarak belirlenmiştir (Şekil 2). Küçük tur yolu, kültür rotası için sabit güzergâh olarak kabul edilmiş, rota alternatif kılcal yollar ile desteklenmiştir. Alternatif kılcal yolların kullanımı, kullanıcının tercihine bırakılmıştır. Bu akslarda ise yaya ulaşım önerilmiştir.

Kent ve doğa içindeki kılcal yollar farklı bir imge ile tanımlanmıştır. Rota, küçük tur yolu takip edildiğinde yaklaşık 7 km olurken, kılcal yollar ile daha uzun veya kısa bir rota kurgusu oluşabilmektedir. Tüm hafıza mekânları, yaya ve bisiklet ile kolayca deneyimlenebilirken, kullanıcı profilinden ve adanın engebeli arazisinden kaynaklı, eski faytonların yerine getirilen elektrikli küçük tur taşıtlarını kullanmak bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyükada'daki hafıza mekânları ile kurgulanan kültür rotasında ilk durak Tarihi Vapur İskelesi'dir. Osmanlı neoklasik üslubun temsilcisi olan İskele, Mihran Azaryan tarafından 1914-1915 yıllarında inşa edilmiştir. Vapur iskelesi kurgulanan rotanın hem başlangıç hem de bitiş noktasıdır. Rotanın ana aksı, Büyükada'nın küçük tur yolu olarak belirlenmiş ve hafıza mekânlarına göre şekillendirilmiştir. Karşılaşma noktaları, rotanın en değerleri alanları olarak belirlenmiştir. İskele ve Saat Kulesi Meydanı ve Lunapark Meydanı, adanın kamuya açık toplanma, dinlenme ve etkinlik alanlarından iki tanesidir. Çınar Meydanı ve Fayton Meydanı adalıların hafızasındaki diğer meydanlardır. Fayton Meydanı çevresindeki doku ile modernleşme sürecinin başından itibaren Büyükada için üretim ve ticaret gibi faaliyetlerin örgütlendiği önemli bir nokta olmuştur (DMA, 2020, s. 7). Tarihi Vapur İskelesi'nden indikten sonra Saat Kulesi'ne giden yokuştaki yerel esnaf ve otel yapıları adanın en canlı bölgesini oluşturmaktadır. Meydandan ana aks takip edildiğinde Alalemciyan Köşkü, Santa Pacifico Latin Kilisesi, Splendid Palas Hotel, Danasi Evi ve İliasko Yalı Köşkü ile karşılaşılmaktadır. Anadolu Kulübü'ne giden kılcal yol ise Akasya Oteli ile başlayıp Anadolu Kulübü'ne,

sonrasında da Dikmen Evi'ne götürmektedir. Rotadaki tüm kılcal yolların başlangıç ve bitiş noktası ana aks üzerinde kurgulanmıştır. Rotadaki ilk kesişme noktası, ana akstan ayrılan iki kılcal yolu ifade etmektedir.

Şekil 1. Büyükada'da mevcut tespit edilen hafıza mekânları (2022)

Şekil 2'deki haritada ifade edildiği üzere yeşil kesikli yol, kullanıcıyı doğrudan Lunapark Meydanı'na bağlamaktadır. Ormanın içinden geçen kılcal yol, daha sakin, tabiatla baş başa ve adalıların hafızalarındaki kokuları duyumsatan bir rota önermektedir.

Şekil 2.

Büyükada 1.ve 2. dereceden hafıza mekânları ve kümelenen kılcal yollar (2022)

Lunapark Meydanı'na giden diğer kılcal yol ise, adanın metruk yapılarının kümeleştiği bir aksı oluşturmaktadır. Kesişme noktasını Lunapark Meydanı'na bağlayan ana aks üzerinden devam edildiğinde ise, kullanıcı adanın farklı üsluplardaki mimari eserlerini, evlerin bahçelerinden duyumsanan çiçek kokuları ile deneyimleyebilmektedir.

Mizzi Köşkü, Hacopulos Konağı, Gümüşgerdan Köşkü, Farra Köşkü, Seferoğlu-Azaryan Köşkü, Con Paşa Köşkü, Danioli Köşkü ve İngiliz Jones Evi rota üzerinde odak noktası olarak belirlenen hafıza mekânlarındandır.

Büyükada'nın metruk durumda olan bir diğer mekânı Troçki Evi, bu aksı besleyen kılcal yol üzerinde olup, Corpi Köşkü ve Keresteciyan Yalı Köşkü ile aynı kılcal yol üzerinde bulunmaktadır. Adalının hafızasında güçlü bir yer tutan meydanlardan biri olan Lunapark Meydanı; toplanma, dinlenme ve karşılaşma noktası olmasının ötesine geçmek adına, meydanın kent hafızasındaki çiçek festivalleri, açık hava sinemaları için kullanılması ön görülmüştür. Bu yaklaşım ile kaybolmaya yüz tutan somut olmayan değerlerin yaşatılması hedeflenmiştir. Meydan, Aya Yorgi Tepesi'ne ve Rum Yetimhanesi'ne kılcallanan yolların kesişimini oluşturmaktadır. Bu karşılaşma noktasında kullanıcı rotayı 3 ayrı yol ile tamamlayabilmektedir. Lunapark Meydan'ından, kurgulanan rotanın ana aksına devam edildiğinde ise Nikola Manastırı ve Adalar Müzesi ile karşılaşılmaktadır. İstanbul Adaları'nın tarihini, kültürünü, ekolojik çeşitliliğini, adalıları ve adalıların hafızasını tek çatı altında toplayan Adalar Müzesi, rotadaki bir diğer odak noktası olmuştur. Saat Meydanı'na doğru giden aks Çınar Meydanı'na bağlanmaktadır. Çınar Meydanı'nı Adalar müzesinin açık alandaki sergi mekânını temsil etmektedir. Bu bağlamda kent hafızasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu aks üzerinde yer alan Sapuncakis Köşkü ve Abdülkadir Efendi Köşkü, 1. dereceden hafıza mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çınar Meydanı'nın olduğu bölgede bulunan Aya Dimitri Kilisesi, Hased Lee Avram Sinagosu, Meryem Ana Kilisesi, Hamidiye Cami ve Şakir Paşa Köşkü odak noktası olarak belirlenen hafıza mekânlarındandır. Kullanıcının tercihine bırakılmış akslar ile tur Arabacılar Meydanı ile Saat Meydanı'na bağlanmaktadır. Bu bağlamda çalışma kapsamında döngüsel bir rota kurgusu içinde alternatif kılcal yollar ile kullanıcının şekillendirebildiği, odak noktalarında hafıza mekânlarının olduğu bir rota önerisi hazırlanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Puantaj sistemiyle tespit edilen hafıza mekânlarıyla oluşturulan kültür rotası ile adanın kent belleğindeki değerlerin imgeleştirilmesi amaçlanmaktadır. Hafıza mekânları, belirli bir toplumun ortak değerlerinden, tarihinden, kültüründen, yaşanılan olaylarından veya yaşayan kişilerden izler taşır. Bu noktada çalışma kapsamında kurgulanan kültür rotasına, farklı değerler ile ön plana çıkan mimari yapılar hafıza mekânı olarak dâhil edilmiş ve bu sayede mekânların hafızasını yansıtmak amaçlanmıştır. Kültür rotasındaki metruk yapılara giden kılcal bir yol önerilmesiyle, metruk durumdaki hafıza mekânlarına dikkat çekmek ve gereken önemin gösterilmesi için teşvik etmek hedeflenmiştir. Yine ormanın içinden geçerek Lunapark Meydanı'na ulaşan, Dil Burnu Tabiat parkından geçen ve Yörükali Plajı'na giden kılcal yol önermesi ile, Büyükada'nın ekolojik çeşitliliğine, doğal kültürel mirasına dikkat çekilmiştir. Kültür rotası kapsamında belirlenen, karşılaşma ve kesişme noktalarının, adanın ve adalıların somut olmayan kültürel miraslarını yaşatacak, geleneklerin ve festivallerin eski izlerini taşıyacak, yeni değerlerin üretilmesi sağlanacak mekânlar olması ön görülmüştür. Büyükada'nın kültürel ve doğal mirasının korunması ve sürdürülebilmesi için önerilen kültür rotası, bilinçli turizm faaliyetinin gelişmesini ve oluşturulması planlanan farkındalık ile kolektif hafızanın fiziksel çevre ile yaşatılmasını sağlayacaktır. Tarihi yapıları ve bitki örtüsü ile kullanıcıların ilgisinde olan Büyükada için kültürel, doğal, somut ve somut olmayan tüm miras değerlerini içerisine alan bütüncül ve alternatifli rota kurguları, kullanıcıya yürünen sokaktan, koklanan çiçeğe, oturulan parktan fotoğrafı çekilen yapılara kadar tüm ögelerin bilicini ve farkındalığını yaşatacaktır.

Oluşturulan kültür rotasının, geliştirilmesi için sunulan öneriler:

- Rota, Büyükada'nın tarihi dokusunda tanımlı hale getirilmeli, özellikle karşılaşma ve kesişme noktaları yönlendirici ve bilgilendirici olmalıdır. Kullanıcın isteğine ve profiline göre şekillenebilecek alternatif rota önerileri broşürler ve tabelalar ile ifade edilmelidir. Çalışma kapsamında belirlenen ana aks üzerinde yerleştirilen broşür ve tabelaların bilgilendirmesi sayesinde kullanıcı Ada'yı daha bilinçli ve verimli bir şekilde deneyimleyebilecektir. Yine önerilen bu alternatif rotaların, süresini, erişilebilirliğini, hangi ulaşımın önerildiğini, rota boyunca edinilecek deneyimlerin neler olacağını, nereye ne yapılacağını ifade eden kılavuzlar oluşturulmalıdır. Bu kılavuzlar yardımı ile hem kullanıcı, Ada'nın sunduğu kültürel mirası bütüncül bir pencereden görebilecek hem de yönlendirmeler ile yeni deneyimler kazanabilecektir.
- Ada'nın kullanıcı yoğunluğundan görece uzak olan bir noktada yer alan Adalar Müzesi kent

belleğini yaşatma ve geliştirme merkezi olarak tanımlanmalı ve kullanıcı temasına teşvik edici hale getirilmelidir. Müzenin kullanıcıya farklı zamanlarda çeşitli etkinlik ve enstalasyonlar sunması, kullanıcıya yeni deneyimleme zeminleri oluşturacaktır. Çalışma kapsamında önerilen kültür rotasının önemli bir odak noktası olan Adalar Müzesi'nin kent belleğini yaşatan ve geliştiren bir merkez olması, kullanıcının aks üzerinde, o noktaya ulaşma arzusunu arttıracaktır. Bu arzu da hem rotaların bütüncül bir şekilde deneyimlenmesini hem de kentin yaşayan belleğini sergileyen bu müzenin farkındalığını arttıracaktır.

- Ada açık hava müzesi gibi değerlendirilmeli, her bir hafıza mekânının hikâye künyesi oluşturulmalıdır. Rotadaki hafıza mekânları; mimarını, yapım yılını, özgün değerini ve hikayesini içeren hikâye künyeleri ile rota boyunca kullanıcıya eşlik etmelidir. Bu sayede hafıza mekânlarının farkındalığı arttırılarak sergi nesnesi haline gelecektir.
- Metruk durumdaki hafıza mekânları, adalıların ihtiyaç duyduğu kamuya açık üretim mekânı olarak yeniden işlevlendirilmelidir. Kamuya açılan bu metruk mekanlarda yapılan üretimler, oluşturulan sosyal dinamikler; halihazırda var olan hafızanın yaşatılmasını ve yeni hafızaların Büyükada'nın kolektif belleğine katılmasını sağlayacaktır.
- Büyükada'nın kent belleğindeki çiçek ve üzüm festivalleri ile açık hava sinemaları için rotada kurgulanan kesişme ve karşılaşma noktalarında mekânlar kurgulanmalıdır. Hem hafıza mekanlarını çevreleyen boşluklar hem de yaya sirkülasyonunun kilit noktaları olan bu mekânlar çevresinden beslenerek somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği adına güçlü önermeler olacaktır.

Önerilen kültür rotası ile kolektif hafızanın ve kültürel mirasların yaşatılması ve sürdürülebilirliği bağlamında adalıların ve adayı ziyaret edenlerin bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır. Rotaya dâhil edilen hafıza mekânlarının kullanıcı tarafından deneyimlenebilir olması ve bu mekânların hikâyesinin bilinir olması ilgiyi ve özeni arttıracaktır. Adanın ve adalıların sahip olduğu kolektif bellek, hafıza mekânları ile canlanacak, kültürel mirasın korunması için gereken teşvikler yaratılmış olacaktır. Mevcut çalışmanın, ilerleyen süreçlerde hafıza mekânı ve rota kapsamında hazırlanacak çalışmalar için altlık oluşturulması ön görülmüştür.

Kaynakça

Adalar Müzesi (2010). Adalar mimari miras veri tabanı. https://www.adalarmuzesi.org/cms/index.php (Erişim Tarihi: 05.01.2022).

Adalar Müzesi (2014). *Adalar Müzesi: Bölümler, koleksiyonlar, mekanlar.* Adalı Yayınları.

Adalar Turizmi (2013). Büyükada – prinkipo. https://adalarturizm.org/cms/tr/neler-gorulur/buyukada-prinkipo (Erişim Tarihi: 05.01.2022).

Akıncı, T. (2022). Büyükada köşkleri. http://www.turanakinci.com/portfolio-view/buyukada-koskleri/ (Erişim Tarihi: 05.01.2022).

Akpınar, S. (2014). *Bir ada öyküsü.* Adalı Yayınları.

Aksoy, A. (2017). Dünya mirası olmanın ağırlığı. *Adalı,* 145, 9.

Ayanoğlu, S. K. ve Kahya, Y. (2018). The characteristic of Büyükada as a cultural landscape. *Heritage,* 2, 86-103.

Bayazıt, N. (2020). *Büyükada'da art nouveau mimarlık araştırmaları.* (1. baskı). Adalı Yayınları.

Çekül (2014). "Çukurova" kültürel rota sistemi. *Mekânsal planlama rehberi*. https://www.cekulvakfi.org.tr/proje/2014-rota-calismalari (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

Çekül (2015). *Kültür rotaları planlama rehberi.* Çekül Vakfı Tarihi Kentler Birliği Yayınları. https://www.tarihikentlerbirligi.org/wp-content/uploads/rota-rehberi_press.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2022).

Dünya Mirası Adalar (2019). "İstanbul Prens Adaları bir dünya mirasıdır" [Broşür]

https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/07/AdaBrosur_TR_Small.pdf (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

Dünya Mirası Adalar (2020). "Fayton meydanı yaratıcı hafızalaştırma çalışması" [Broşür] https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/07/AdaBrosur_TR_Small.pdf (Erişim Tarihi: 25.02.2022).

Eyidoğan, H. (2019). Prens Adaları'nın üç afetinden biri: Deprem. *Adalı,* 170, 15.

Garipağaoğlu, N. (1997). İstanbul adalarında korunması gereken tarihi doku: Büyükada örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2, 75-94.

Günaçan, S. ve Erdoğan, E. (2018). Peyzaj mimarlığı ve hafıza mekanları: İstanbul tarihi yarımada örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 3*(1), 34-53.

Halaç, H. H. ve Benzer, M. (2019). Küçük yerleşim yerlerinin turizme açılmasında kültürel mirasın rota ile kurgulanması. *Geometik Dergisi , 4*(1), 23-29.

Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. (Z. Karagöz, Çev.) Pinhan Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1992).

İnce, B. G. (2010). Medya ve toplumsal hafıza. *Kültür ve İletişim*, 13, 9-29.

ICOMOS. (2008). *Kültürel rotalar tüzüğü.* http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0623812001536913379.pdf (Erişim Tarihi: 15.02.2022).

Kuruyazıcı, H. (2011). *Adalar, binalar, mimarlar*. (2. baskı). Adalı Yayınları.

Kültür Envanteri.(2022). Büyükada. https://kulturenvanteri.com/arastir/d/?_ara=b%C3%BCy%C3%BCkada (Erişim Tarihi: 05.01.2022).

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1991).

Millas, A. (2013). *Hala hatırlıyorum Büyükada.* Adalı Yayınları.

Nora, P. (2006). *Hafıza mekanları*. (M. E. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1989).

Okay, K. (1982). *Büyükada'nın tarihsel ve kültürel değerleri.* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi]. YTÜ DSpace Kurumsal Arşiv.

Selvi, H. ve Bursa, P. E. (2020). İstanbul Büyükada Maden Mahallesi köşklerinde art nouveau üslubunun kullanımı. *Modular Journal Dergisi*, 1, 58-75.

Sevinç, M. (2019). Bir hafıza mekanı olarak kent meydanı ve dönüşümü: Otto Herbert Hajek'in Ankara Hergelen Meydan projesi örneği. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 24, 47-62.

Yıldırım, E. (2020, Kasım). KozmosAda: Farklı bir modernliğin izlerini kazımak, İstanbul Mimarlık Festivali, İnstagram Sohbetlerinde 2. Gün. https://www.youtube.com/watch?v=I4Ii7G66f7w&list=PLjBA1kpnB6xdYigAftYK6q6t7-1EWVdPM&ab_channel=D%C3%BCnyaMiras%C4%B1Adalar (Erişim Tarihi: 04.05.2021)

Görsel Kaynaklar

1. "Sapuncakis Köşkü", Kültür Envanteri, https://kulturenvanteri.com/yer/sabuncakis-kosku/#15.04/40.87027/29.13854 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

2. "Mizzi Köşkü", Kültür Envanteri, https://kulturenvanteri.com/yer/mizzi-kosku/#16/40.869942/29.121965

(Erişim Tarihi: 31.01.2022).

3. Can, Kadir (2010) "Rıza Derviş Villası", Mimari Miras Veri Tabanı, Adalar Müzesi, https://www.adalarmuzesi.org/cms/projeler/mimari-miras-veritabani?sobi2Task=sobi2Details&catid=2&sobi2Id=216 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

4. "Hased Le Avram Sinagogu", Adalar Turizm, https://www.adalarturizm.org/cms/tr/component/k2/item/33-buyukada-hesed-le-avram-sinagogu (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

5. "Rum Yetimhanesi', Adalar'a Gidelim, https://www.adalaragidelim.com/buyukada-eski-rum-yetimhanesi/ (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

6. "Aya Yorgi Manastır ve Kilisesi", Kültür Portalı, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/istanbul/gezilecekyer/aya-yorgi-rum-manastiri-yucetepe (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

7. "Troçki Evi", Adalara Gidelim, https://www.adalaragidelim.com/lev-trocki-kosku-ve-buyukadadaki-surgun-yasami/ (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

8. Can, Kadir (2010) "Sofronios Köşkü/Taş Mektep", Mimari Miras Veri Tabanı, Adalar Müzesi, https://www.adalarmuzesi.org/cms/projeler/mimari-miras-veritabani?sobi2Task=sobi2Details&catid=2&sobi2Id=366 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

9. Can, Kadir (2010) "Rizzo Köşkü", Mimari Miras Veri Tabanı, Adalar Müzesi, https://www.adalarmuzesi.org/cms/projeler/mimari-miras-veritabani?sobi2Task=sobi2Details&catid=5&sobi2Id=229 (Erişim Tarihi: 31.01.2022).

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan ederler.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

*Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Beyanı

*Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.